

TUSSEN APRIL EN SEPTEMBER

Tomas Espedal

Tussen april en september
(Aantekeningen)

Vertaald uit het Noors
door Marianne Molenaar

Voor mijn moeder

De vertaalster ontving voor deze vertaling een werkbeurs
van het Nederlands Letterenfonds

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

Oorspronkelijke titel *Imot kunsten*

© 2009 Gyldendal Norsk Forlag AS

© 2017 Nederlandse vertaling Marianne Molenaar / Uitgeverij

Wereldbibliotheek

Alle rechten voorbehouden

Omslagontwerp bij Barbara / Nienke Cabell

Omslagbeeld © Plainpicture / Hanka Steidle

Foto auteur © Jakob Dall

NUR 302

ISBN 978 90 284 2693 1

www.wereldbibliotheek.nl

APRIL

Ook dat is een opgave die
moed vergt: blijven.

– Kristian Lundberg

Mijn eerste naam werd in een fabriek geconstrueerd, in metaal gegoten, en bezat een zekere duurzaamheid. Ik heb geprobeerd hem te vergeten. Ik ben drieënveertig viereënveertig vijfveertig zesveertig jaar oud. Ik schrijf dit in september. Ik ben geboren op 12 november onder het sterrenbeeld Schorpioen. Ik heb horen vertellen dat als de schorpioen wordt bedreigd, als hij in een hoek wordt gedreven en niet kan ontkomen, hij zijn giftige stekel opheft en de punt tussen de twee pantsers steekt die het schorpioenenlijf beschermen: het gif wordt ingespoten. De lente, de herfst is het jaargetijde waar ik het meest van houd, de zomer is voorbij, ik kan weer aan het werk, november, september, de negende of de negentiende, de negenentwintigste; het is ochtend of avond als ik met schrijven begin. Het is stil in huis. Ik word niet bedreigd of in een hoek gedreven, hef mijn rechterhand op en zet de punt van het potlood op het papier, het gif wordt uitgespoten. Ik schrijf. De eerste zin, alsof je een naald tegen de huid drukt, lichte weerstand, zacht, de naald dringt erdoorheen, hij glijdt naar binnen en raakt een ader; het is noodzakelijk om te vergeten. Mijn tweede naam was lastiger, zachter, harder, een vrouwennaam. Ik heb er lang over gedaan om hem te vernietigen. Niet omdat hij ondoordringbaar was, maar omdat hij oud is, verbonden aan een plaats; ik ben daar nooit geweest.

Ik ben geboren in een stad; de naam hoort bij het platte-

land, een droge, winderige, hardnekkige naam, hij knikte om als een weerbarstige boom. De eerste zin, die moet hard zijn als staal. Je vormt hem al doende, slijpt en borstelt, vijlt en polijst, handwerk. De mechanische klank van de schrijfmachine, alsof je alleen in een fabriekshal zit en de stemmen hoort van hen die er niet zijn; werkeloze handen en zware schoenen die over de vloer stampen zonder geluid te maken. De zin glanst. Hard als staal. We hebben gemeen, mijn dochter en ik, dat we allebei onze moeder hebben verloren. Ik mijn moeder in april, zij haar moeder in september. Ik wist niet wat ik moest zeggen, hoe ik haar moest troosten, alles wat ik kon zeggen, het eerste wat ik zei was, alsof ik een kind was, alsof er geen leeftijd bestond die ons scheidde, alsof ik wilde dat zij mij zou troosten en dat we elkaar konden omhelzen in een gezamenlijk verdriet, als gelijkgezinden, als leeftijdgenoten, alsof ik haar in de loop van een paar woordloze minuten tot een volwassene had gemaakt, mijn toekomstige levensgezel, mijn hoop; ze hoorde het en wendde zich af, woedend en geschrokken, het was geen troost, het eerste wat ik zei was: We hebben geen moeder meer.

Mijn dochter is vijftien en kent haar vader niet. Je zou kunnen zeggen dat hij één man is die boeken schrijft en een heel andere die haar vader is. Ik heb mijn best gedaan, nadat ze haar moeder had verloren, om een goede vader voor haar te zijn. Ik probeerde ook een soort moeder te zijn, dat was een grote fout en ik beging hem vol overgave en met onbuigzame wil; ik stopte met schrijven, stopte met reizen, maakte een eind aan een paar vriendschappen en installeerde me als een moeder in mijn nieuwe thuis. Ik verliet zelden het huis. Bleef thuis, ruimde op en maakte schoon, maakte telkens weer alle kamers schoon en waste haar beddengoed en haar kleren. Ik

kookte en maakte ontbijt klaar en smeerde haar boterhammen voor tussen de middag. Maaltijden op gezette tijden. Altijd schone kleren. Altijd iemand thuis, 's ochtends en 's avonds. Het beviel me goed, beter dan ik had gedacht; ik vond het heerlijk om boodschappen te doen en eten te koken, op te ruimen, kleren te wassen, de was aan de lijn te hangen, het deed me goed. Maar het kind was niet tevreden, ze miste niet alleen haar moeder, ze miste ook haar vader. Op een dag vroeg ze: Waarom ben je altijd thuis? Waarom kun je me niet met rust laten, een dag alleen, in mijn eentje, waarom kun je niet eens weggaan?

Ik ging naar de stad.

Tegen mijn zin ging ik naar de stad, wat moest ik daar?

Ik liep door de straten en verdreef de tijd, twee, drie, vier uur, toen ging ik naar huis. Ik wilde thuis zijn bij mijn dochter. Ze had een vader nodig, maar werd opgescheept met een zwaarmoedige man, hij dacht dat hij zijn verstand verloor, dat hij gek werd, hij dacht dat hij doodging, dat hij ziek werd, hij dacht dat hij alles zou verliezen, het huis, het kind, hij was ervan overtuigd dat er iets verschrikkelijks zou gebeuren. Hij zat erop te wachten, maar het verschrikkelijke gebeurde niet. Hij zat op iets verschrikkelijks te wachten, maar het verschrikkelijke kwam niet, niet bij ons thuis. De buurman kreeg een zwaar hartinfarct en zakte voor zijn huis in elkaar. Het vogel-nest in de tuin werd geplunderd door een roofvogel, hij trok het uit de boom, hakte gaten in de eieren, vrat de kuikens op en vloog weg. Het verschrikkelijke gebeurde, de hele tijd, overal, maar niet bij ons thuis. Ons huis was veilig, daar heerste vrede. En in die vrede, tijdens dat wachten, begon ik te schrijven. Elke ochtend nadat mijn dochter naar school was gegaan, ging ik aan mijn schrijftafel zitten. Er hing een witte,

grijze stilte in huis. Die maakte me bang, ik was niet gewend aan stilte, had die weggepoetst en opgeruimd terwijl ik op dat verschrikkelijke zat te wachten, maar nu was de stilte er, als een plotseling en onverwacht geluk. Ze nestelde zich in het huis, en in de loop van een paar weken werd ze ook een deel van mij, ze nestelde zich in wat ik schreef.

Als sneeuw. Witte, grijze sneeuw na een lange zomer en een warme herfst. Wind, regen en dan opeens sneeuw, de eerste sneeuw. De kraaien wippen van links naar rechts door de tuin en vormen woorden in de sneeuw; kleine, zwarte kraaienkrabbel, slordig geschreven, de vogels schrijven, zo snel en trefzeker, ze schrijven: de winter komt.

De rozen verstarren.

Wit en met rijp bedekt.

Ze kregen de tijd niet om te verwelken, staan als het ware geremd in hun dood vastgevroren aan de witte buitenmuur opgebonden langs de muur met rode wollen draden: opgebonden, geremd, gedwongen daar te staan als ijsskoude monden o zo open in het donker.

's Ochtends nevel. Hij verdampt blijft hangen in restjes wattervlekken in de krullen van de rozenbladeren het natte haar in een staart bijeengebonden en vastgehouden met de ene hand zo hard dat je het uitschreeuwt de stilte buiten, kom. De winter komt, al weer te vroeg, en de sneeuw smelt de nevel trekt op het zonlicht breekt door het witte loof en valt op de bevroren rozenblaadjes die zich te laat sluiten en verwelken.

De bloemen opgebonden met de wol van jouw rode trui.

Witte klimrozen.

In de tuin.

Voor het huis, opgebonden langs de witte buitenmuur met rode wollen draden bevestigd aan de muur met punaises en zo rond de stelen gebonden dat de witte rozen tegen het raam worden gedwongen waarachter ik zit te schrijven.

Gebonden.

Vastgebonden aan het huis en de kamers waarin ik al net zo vastgesnoerd ben aan het bed waarin ik lig en de stoel waarop ik zit. Ik loop rond door het huis bevestigd aan een stuk touw, voel niet de behoefte om ervandoor te gaan of uit te breken. Ben daarentegen verwoed bezig de onzichtbare draden strakker aan te halen, ze te versterken en dikker te maken, onsluitbaar en langer, zodat ik ze nog strakker kan aantrekken en meermaals rond mond, hals en borst kan snoeren, rond en rond, strakker en strakker, tot ik ten slotte ben ingesponnen in een harde witte cocon. Een schutvlies van draden vastgebonden aan de muren en de vloer, de schrijftafel en de stoel; hier zit ik, gevangen en geduldig, gedwongen toe te zien hoe het ijle bouwwerk zo omvattend en gecompliceerd wordt dat het een thuis kan worden genoemd.

Een thuis.

De weg, o, die weg, de grindweg die voorzichtig naar het huis loopt en die dezelfde kleur heeft als het huis omdat hij deel uitmaakt van het huis, een verlengde vormt van de deur, een voortzetting is van iets binnenshuis; het bed, misschien, waarin je ligt en waar je niet uit wilt komen.

Die uren midden op de dag als je klaarwakker bent en in bed gaat liggen, niet om te slapen, niet om uit te rusten, maar om uit het raam te kijken, naar buiten naar de lucht, om nog wakkerder te worden. Zo wakker dat het hem die daar ligt opeens duidelijk wordt dat hij daar altijd zou kunnen blijven liggen, onbeweeglijk en gedachteloos, maar met een blik zo

helder dat het pijn doet. Wat ziet hij? De lucht, de wolken, verder niets. Dan verplaatst hij zijn blik en ziet de muren en het plafond van de kamer waarin hij ligt; de lamp op de schrijftafel bij het raam, de stoel en het rode vloerkleed, de boeken op het nachtkastje en de aantekenboeken met hun kaft in dezelfde kleur als het huis, en dan moet hij aan alles denken wat hij niet ziet, wat hij zou moeten beschrijven: de grindweg vanaf het huis, die weg waarop de bomen hun schaduwen werpen zo scherp en onoverkomelijk dat hij zich afvraagt of hij ooit in staat zal zijn erdoorheen te stappen en het huis te verlaten.

De brief: 'Je kunt wel stellen dat ik Bonnards voorkeur voor het oncomfortabele deel. Eenvoudige meubels, harde stoelen, spartaans ingerichte kamers zonder opschik. Men zegt dat in zijn werkkamer geen enkele leunstoel stond, geen bank, geen meubels; ik geloof dat hij daar allemaal veel te veel van hield om het te willen bezitten, hij transfereerde het naar zijn werk. Zijn werk was zien. Voor het raam, in de tuin, hangt Marthe nonchalant in een ligstoel. Haar haar door de war, in een witte ochtendjas, het is ochtend of avond. Zijn werk was haar gadeslaan, hij schilderde wat zij deed: dat ze 's ochtends wakker werd, dat ze opstond en een bad nam, ontbeet, een tafellaken borduurde, een brief schreef. Ze zit in de tuin, de brief ligt op de tafel met het geborduurde tafellaken. Het licht in de fruitbomen, de morellen in een mand, je zou ze kunnen eten. Ik zit achter mijn schrijftafel en kijk naar buiten: de fruitbomen en de tuintafel, de lege ligstoel, het is zaterdag of zondag. Ik probeer te schrijven, maar het lukt niet en in plaats daarvan schrijf ik deze brief: ik heb je nodig.'

Deze dag is me niet gelukt, ofwel: het werd een totaal onmogelijke dag voor me, hij werd niet zoals ik wilde dat hij zou worden, tja, wat wilde ik met deze dag?

Kan ik zeggen dat ik hem heb verloren, dat het een verloren dag werd, hoeveel dagen heb ik op die manier verloren; het werd niet mijn dag. De dag begon goed, het was een goed begin van een goede dag; ik verliet het huis, stapte naar buiten, liep de grindweg af, door de poort linksaf om de lange omweg naar de winkel te nemen, en zodra ik het gebruikelijke pad insloeg, zag ik dat dit het begin van een goede dag was: boven het huis van de buren, wolken. Zware, onbeweeglijke wolken, zo dik en zo zwaar dat je blijft staan om naar ze te kijken. Ongelukswolken? Als ze net zo zwaar hadden kunnen vallen als ze aan de hemel hingen, dan zouden ze het huis van de buren verpletterd hebben. Maar de wolken vielen neer als regen, het regende. Een zachte, lichte regen op het dak van de buren, daar werd ik blij van. De lucht klaarde op, de hemel brak open, het zonlicht brak door; ik was op weg naar de winkel. Nu naar rechts, dan kom ik op de open plek tussen de bomen, een open plek in het bos; het is in alle opzichten een plek. Wat voor soort plek? Een niemendalsplek? Maar wel een plek, dat is te merken. Niet te zien. Ook niet te horen. Alleen te merken, dus. Te merken, elke keer weer als ik die kleine opening tussen de bomen binnenstap, die open plek in het bos. Hier blijf ik staan. Verder niets: blijven staan. Op dezelfde plek. Altijd weer blijven staan op dezelfde plek. Een blijvenstaanplek misschien? Gister stelde ik me hier op deze plek een dier voor. Een eekhoorn, ja, het was een eekhoorn op de vlucht, op de vlucht voor mij. Vandaag zag ik iets heel anders op dezelfde plek: een groep vreemden die op de grond zaten en lagen. Ze hadden kleden neergelegd. Ze zaten en

lagen op het gras: een uitstapje. Mij vielen alleen hun kleren op: zomerkleren, wit. Geen stemmen, geen woorden, alleen stilte. Later bedacht ik dat ze dood moesten zijn geweest, tot een andere tijd moesten hebben behoord; ik liep stilletjes langs en op hetzelfde moment was het alsof ik een van de gezichten herkende, ik zwaaide, maar er werd niet teruggezwaid. Zij herkende me niet.

Maar hier is de dag niet verloren gegaan.

Ik vervolgde mijn weg en kwam bij de omheining met de paarden. Ze staan midden in de wei, roerloos, net standbeelden, bijna, dan opeens zet een ervan zich in beweging: de spieren worden zichtbaar, een hevig trillen onder de gladde huid, en de hoeven stampen hard op de grond, dat vreselijke geluid van hoeven, als een aankondiging van oorlog, of dood. Een ongeluk. Iets verschrikkelijks. Het paard rende in volle vaart op me af; ik voelde geen angst. En toen: hoe de luchtdruk van de beweging me in mijn gezicht trof. De geur van vel, van paardenhaar, die trof me in mijn gezicht. Ook daar werd ik blij van.

Kwam hier de omslag, keerde de dag zich hier tegen mij; nog was hij niet verloren, ik liep langs de omheining en brak een tak van een van de boomstammen die op de grond lagen; het werk van de boer, de warmte en de winter van de boer, ik brak een tak af die goed van lengte was: nu moet ik langs de honden. De honden van de boer, ze lopen los. Vier loslopende honden, een roedel. En nu voel ik de angst; de angst die ik niet voor paarden heb, voel ik voor honden. Die doet me goed. De angst doet me goed. Mijn hart bonst in mijn keel, mijn handen worden wakker, mijn voeten, mijn bloed, alles in me wordt wakker; ik ben omgeven door honden. Ze grauwen en grommen, snappen en happen in de mouw van mijn jas, ik zwaai met mijn stok. Een fluitend geluid. De boer die op zijn fluitje

blaast, de honden draaien zich om, keren terug. Ik heb de honden nodig, heb de angst nodig, maar de boer doet me geen goed: dat idee van eigendom. Dat zijn eigendom dit hele gebied omvat met bos en landerijen en rotsen, strand en zee, dat hij zich gedraagt alsof hij dit hele gedeelte van het eiland bezit, daar kan ik niet tegen. En juist vandaag, op mijn dag, stapte ik op hem af, op die een beetje gezette, kleine man met zijn harde gezicht, rode wangen, rood; ik hield een opgeheven vinger onder zijn neus. Honden moeten aangeliend zijn op het eiland, zei ik. Dit is mijn weg naar de winkel. Dit is mijn weg naar zee. Ik zwem wanneer ik wil, waar ik wil, en juist deze lente, deze zomer, zei ik, mijn laatste zomer op het eiland, ben ik niet van plan me te laten hinderen of tegenhouden, niet door jou en niet door je honden.

Wilde ik gaan verhuizen? Dat verbaasde me. Daar had ik nog nooit aan gedacht tot ik plotseling mijn laatste zomer op het eiland zei. Waar kwam dat idee vandaan? Waar moest ik heen? Ik was gebonden aan het huis en aan mijn dochter; ze ging hier naar school, ze had hier vriendinnen, het was haar vertrouwd, was dat niet ook mijn redding, mijn geluk, dat ik niet kon kiezen, dat ik gebonden was aan haar en het huis en mijn werk hier? Dus waar haalde ik dat idee om te gaan verhuizen vandaan? Ik stond voor de man die wekelijks, dagelijks, een aantal jaren lang, mijn wandeling naar de winkel had verstoord. De honden, het gefluit, de scheldpartij en de dreigementen, nu was het genoeg. Ik had de angst nodig, maar de woede deed me geen goed, je blijft erin vastzitten, zoals je jas blijft vastzitten in het prikkeldraad; je blijft vastzitten in je woede. Ik schold hem uit, bedreigde hem, dat was een grote fout, nu zou mijn wandeling niet meer dezelfde zijn, zou die veranderd zijn; ik stond daar een van mijn beste gewoontes te

verpesten, mijn wandeling naar de winkel. Hij draaide zich om, ging het huis in, kwam terug met een geweer, hield het naar beneden gericht maar praatte met een zeldzame zelfverzekerdheid in zijn stem: Je loopt over mijn eigendom, voor de allerlaatste keer.

Het dreigde een verloren dag te worden. De woede bleef hangen, nog lang nadat ik me van de grondbezitter had losgerukt; woedend liep ik naar de winkel. Probeerde iets te vinden wat me weer blij kon maken: bosanemoontjes, ze groeiden in witte cirkels tussen de berkenstammen; ik zag ze niet. De narcissen die in geelwitte rijen stonden waar ooit kassen waren geweest; de kassen waren verdwenen, maar de bloemen stonden er nog, ze groeiden in groten getale in het wild tussen de bomen, een overweldigende aanblik, elke keer weer; ik bleef altijd staan, maar nu liep ik door. Een bepaalde appelboom in de tuin voor het rode huis, de witte appelbloesem, een witte, scherpe schoonheid, alsof die kleine, tere bloemetjes de lucht doorkliefdren, of je adem doorkliefdren, je voelde ze als sneden in je adem; de prikkelende zekerheid dat de witte bloemetjes appels zouden worden. Als ik mijn ogen had opgeslagen, had ik kunnen zien hoe de eksters hun nest bouwden: het ene takje na het andere, zorgvuldig aangebracht, gevlochten tot een op een mand lijkende vorm met aan de binnenkant een laag gras, gras en aarde, vastgekit met water, kleine bouwmeester-vogels; hier zouden ze hun eieren leggen, wit en grijs, alsof de buitenkant van de dop een voorteken was van de veren van de kuikens; hun gebrek aan kleur.

Het blauw van de lucht. Het rood van de rododendron. Het geel van de chrysanten.

Ik zag er niets van.

Het werd een verloren dag, betekende dat dat ik nergens meer oog voor had?

De vogels, de kleuren, de mogelijkheden, de vreugdes: ik zag ze niet; ik had een van mijn beste gewoontes verloren, mijn wandeling naar de winkel, daarmee was mijn dag verloren, waarschijnlijk ook die van morgen en nog meer, ja, mijn hele toekomst op het eiland; ik moest een nieuwe wandelroute zoeken, een nieuwe gewoonte, zo niet, dan was mijn tijd op het eiland voorbij: dan zou ik moeten verhuizen.

Was er werkelijk niet meer voor nodig om deze dag, mijn hele toekomst, voor me te verduisteren: dat een van mijn gewoontes werd verstoord? Ja, meer was er niet voor nodig om mij uit mijn evenwicht te brengen en in duisternis te hullen, op een beslissend moment werd alles zwart. Op een beslissend moment was het alsof ik alles verloor: mijn dag, mijn gezichtsvermogen, mijn moed, mijn wil, ik kende geen ander verlangen dan op te geven.

Op een beslissend moment was alles voorbij: ik had het begin verloren.

Ik was op weg naar de winkel, ik zag niets. Geen bomen, geen weg, geen vrijheid, geen toekomst, niets.

Het was dus een broze constructie, die dag van mij: ik moest hem een steviger fundament geven, een grotere noodzakelijkheid, misschien was het nodig om alles om te gooien, al mijn gewoontes door nieuwe te vervangen? Of nog moeilijker: volledig van al mijn gewoontes af te zien?

Of ik moest leren zien: hetzelfde leren zien met een nieuwe blik. Door te verhuizen verandert er niets. Verhuizen is de herhaling uitstellen. Blijven, nog een zomer, weer een lente, op dezelfde plek, in hetzelfde huis, dat zal alles veranderen.

Op een ochtend werd ik wakker en herkende de kamer niet waarin ik lag; ik nam aan dat ik bij een vriend overnacht had, of misschien sliep ik in een hotel, het bed stond bij het open raam; ik was bij Janne in de stad. Het was stil in de kamer, koud, geen verkeer, geen ademhaling of warmte van een lichaam naast me: ik lag alleen in bed. Dan lag ik dus op de slaapkamer in Dreggen. Had ik eindelijk het bed naar de kamer verhuisd en bij de balkondeur gezet zodat ik met de deur open kon slapen, met uitzicht op bergen en zee in plaats van op de achtertuin? Nee, dat is er nooit van gekomen. Zover kwam ik niet. Ik was verhuisd, moest in alle haast verhuizen; ik sliep in het huis op Askøy. De meisjes zouden zo wakker worden, eerst de jongste, dan de oudste, dan de moeder, altijd in die volgorde, ik hoorde hen nog niet. Zou, moest de moeder nu niet gauw opstaan? Het duurde even tot ik me herinnerde dat ze ziek was, dat ze dood was, dat Harriet nu ergens anders woonde, dat ik hier alleen met Amalie woonde. Waar was ze? Ik hoorde haar niet, was ze ook verhuisd? Hoe oud was ze nu? Was het allemaal al voorbij; het licht viel door het hoge raam naar binnen, ik kon mijn armen niet bewegen, mijn voeten niet, hoelang lag ik hier al zo? Nu herinnerde ik het me, toen ik in slaap viel was ze vijftien, ze ging naar een feest; hoe ze zich had opgemaakt, een volwassen vrouw bijna. Ik was in de kamer gaan liggen om op haar te wachten, om haar thuis te horen komen, door de buitendeur in de nacht, een kind nog. En een paar seconden lang herkende ik de kamer niet waarin ik lag, dat was voldoende om mijn naam én mijn leeftijd te verliezen.

Mijn eerste naam was Olsen. Alfred Johan Olsen was een kleine, gedrongen man met een vriendelijk gezicht, werd er